

пеня канд. педагог. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика проф. освіти” / Є.О. Левицький ; Вінницький держ. педагог. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2005. – 25 с.

4. Плеханов М. Організація підготовки персоналу для МВС України. Досвід, проблеми, перспективи / М. Плеханов // Актуальні проблеми управління та службово-оперативної діяльності органів внутрішніх справ у сучасний період розвитку державності України : матеріали доп. Всеукр. наук.-практ. конф., 26 жовт. 2007 р. – К. : Леся, 2008. – С. 5–6.

5. Про освіту: Закон України № 1060–ХІІ від 23.05.1991 р. : зб. норм. актів та метод. реком. з питань організації, планування та проведення навчально-виховного процесу в навч. закладах МВС України / уклад. О.Г. Зіберов, К.С. Зубарев ; відпов. ред. П.І. Орлов. – Х. : Ун-т внутрішніх справ, 1999. – Вип. 2. – С. 9–20.

6. Синьов В.М. Соціально-педагогічна діяльність в ОВС: кадрова та виховна робота : [навч.-метод. посіб.] / В.М. Синьов, В.І. Кривуша. – К. : Леся, 2008. – 152 с.

7. Статути Збройних Сил України : із змінами та доповн. відповідно до Закону України від 03.02.2004 р. № 1420-IV / ред. С. Ленська. – К. : Варта, 2006. – 535 с.

БОНДАРЕНКО З.П., ЛАЗАРЕНКО В.І.

АНАЛІЗ ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ РОБОТИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ: ЗАРУБІЖНА ПРАКТИКА

Мета статті – проаналізувати зарубіжний досвід волонтерської роботи у ВНЗ.

Аналіз зарубіжного досвіду волонтерської роботи (США, Японія, Австрія, Італія, Німеччина, Великобританія, Франція та ін.) свідчить, що в тій чи іншій формі він є в кожній країні світу, у багатьох він законодавчо зафіксований та має деякі особливості.

По-перше, це давня традиція відкриття центрів волонтерів. (Так, у 1910 р. створено систему благодійної допомоги в Японії; у 1973 р. – незалежний центр волонтерів у Великобританії (з 1996 р. – Національний центр волонтерської роботи (*National Centre for Volunteering*)), з допомогою якого в 70-х рр. ХХ ст. почалося створення національної мережі волонтерських агентств.

По-друге, організації волонтерів численні за своєю представленістю в суспільстві й за складом волонтерів (в Австралії функціонує понад 30 місцевих волонтерських агентств; у Великобританії – 500 волонтерських центрів та професійних громад; понад 10 млн японців у тій чи іншій формі беруть участь у русі волонтерів; у США – понад 100 млн людей; у Франції – 60% населення зайняті добровольчою діяльністю; у Німеччині – понад 2 млн осіб; близько 33% населення Ірландії є волонтерами).

По-третє, організації волонтерів активно співпрацюють із соціальними інститутами суспільства (Комітет голів волонтерських організацій і фондів Італії представляє інтереси 2 млн волонтерів перед урядом, парламентом, церквою; у США робота волонтером враховується при визначенні виробничого стажу так само, як і оплачувана праця. Троє з кожних чотирьох американських громадян регулярно вносять кошти на благодійні цілі, виділяючи щорічно понад 1000 доларів із родини. На ці особисті внески припадає майже 90% усіх благодійних внесків. Фонди й ділові корпорації за всієї своєї значущості надають лише 10% усіх внесків на добродійність. В останній беруть участь люди всіх рівнів доходу, і люди з низькими доходами часто бувають щедрішими, ніж багаті (у Великобританії добровільні помічники співпрацюють з державними структурами соціальної сфери).

По-четверте, волонтерів залучають до проведення великомасштабних заходів (так, в Олімпійських іграх у м. Сідней 2000 р. взяло участь понад 50 тис. австра-

лійських волонтерів), що засвідчує довіру до волонтерів з боку уряду країн і пошану до цього виду діяльності серед населення).

По-п'яте, волонтери надають консультаційні, освітні послуги, підтримують нові організації волонтерів, волонтерський рух тощо.

Аналіз літератури [3; 6; 7; 10; 12; 14 та ін.] дав змогу виділити основні напрями діяльності міжнародних волонтерських об'єднань:

– Альянс європейських волонтерських організацій (*Alliance (Alliance of European Voluntary Service)*), Асоціація волонтерських організацій (*AVSO (Association of Voluntary Service)*), Координаційний комітет міжнародних волонтерських організацій (*CCIVS (Coordinating Committee for International Voluntary Service)*) координують діяльність європейських національних волонтерських організацій, короткострокових і довгострокових волонтерських робочих таборів, просуваючи ідеї міжнародного співробітництва, миру та взаєморозуміння й інтереси волонтерства на рівні урядів, соціальних інститутів;

– Федерація *ICYE (ICYE (Intemaitional Christian Youth Exchange))* реалізує ідеї глобальної освіти та міжкультурного виховання дітей, людей похилого віку й інвалідів, організує дитячі центри та реалізує екологічні проекти;

– Міжнародна волонтерська організація *SCI (Service Civil International)* у формі волонтерських антивоєнних проектів, пацифістських семінарів і тренінгів просуває ідеї миру, міжнародного взаєморозуміння та солідарності, соціальної справедливості й захисту навколишнього середовища;

– Міжнародні волонтерські об'єднання *UNV (United Nations Volunteers)* – організація, що безпосередньо підпорядковується ООН, займається підтримкою стійкого глобального розвитку на планеті шляхом просування ідей добровольчества й мобілізації добровольців для вирішення конкретних практичних завдань з надання допомоги біженцям, ВІЛ-інфікованим, дітям-інвалідам; у галузях дитячої й дорослої освіти, охорони здоров'я, міського розвитку, виборчого права й захисту прав виборців, гендерної рівності й прав жінок тощо практично в усіх країнах-учасницях ООН;

– Молодіжна міжнародна організація *YAP (Youth Action for Peace)* просуває ідеї миру й співробітництва між країнами й активно виступає проти військових конфліктів, займається організацією волонтерських антивоєнних проектів, пацифістських семінарів і тренінгів, розробкою методів ненасильницького вирішення військових конфліктів, роботою з біженцями, соціально незахищеними групами, лобіюванням антивоєнних і миротворчих ідей серед політичних партій та організацій;

– Християнський дитячий фонд (ХДФ) (*Christian Children's Fund (CCF)*) сприяє поліпшенню становища дітей і молоді у світі шляхом розробки та реалізації програм, надання соціальних послуг, навчання спеціалістів і волонтерів соціальної роботи, розвитку міжнародного співробітництва в партнерстві з державними та недержавними структурами [7, с. 24];

– Українська асоціація соціальних педагогів та спеціалістів із соціальної роботи (*УАСПССР*) – самодіяльна, благодійна громадська організація, діяльність якої здійснюється на засадах розвитку соціальних ініціатив, самоврядування, гласності, добровільності членства та участі в її справах. Основними завданнями діяльності Асоціації є консолідація зусиль у становленні та розвитку соціальної педагогіки й соціальної роботи в Україні; підтримка зацікавлених організацій та фізичних осіб у покращенні соціальних та економічних умов життя, у розвитку творчого потенціалу людей, формування особистості, яка може діяти самостійно, ініціативно,

відповідально; організація діяльності соціальних педагогів та спеціалістів з надання допомоги громадянам і групам, які мають труднощі соціалізації, адаптації та соціальної реабілітації; сприяння підвищенню професійного рівня та становленню соціального статусу соціальних педагогів і соціальних працівників, захисту їхніх професійних інтересів, створення сприятливих умов роботи, здійснення контролю за виконанням етичних норм. З 1994 р. є повноправним членом Міжнародної федерації соціальних працівників (*IJSW*) [12, с. 308];

– Волонтерська служба за місцем проживання (*Community Service Volunteers (CSV)*) (Великобританія) надає молодим людям від 16 до 35 років можливість зайнятися волонтерською діяльністю в таких сферах, як соціальна робота, освіта, охорона навколишнього середовища, засоби масової інформації й волонтерські інновації. Щорічно завдяки *CSV* понад 63 тис. молодих людей активно беруть участь у громадському житті;

– Національна асоціація волонтерських агентств (*National Association of Volunteer Bureaux (NAV)*) (Великобританія), яку називають “біржею праці волонтерів”, виступає як ряд контактних бюро для людей, які хочуть працювати добровільно; головним завданням волонтерських агентств є консультації, навчання й направлення людей в організації, де потрібна їхня допомога.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури виділено основні форми волонтерської роботи за кордоном [3; 6; 7; 10; 12–15], а саме:

– обслуговування (традиційна форма допомоги одній людині іншій, яка передбачає особисту підтримку – допомога під час покупок, дружні відвідування, обмін досвідом тощо);

– боротьба за зміни й захист громадянських прав (спрямовані на зміну функціонування установ, захист, розширення прав громадян);

– суспільно корисна робота волонтерів, пов’язана з функціонуванням державних установ (поширення інформації, оцінювання державних програм та їх виконання);

– керівна діяльність волонтерів, котрі є членами рад директорів та інших органів громадських організацій, що відповідають за вироблення їхньої програмної лінії;

– самопомога (поліпшення стану кварталу або мікрорайону й участь у групах самопомоги);

– збір фінансових засобів та пожертвувань.

Підбиваючи підсумки аналізу зарубіжних досліджень, ми повинні визнати, що теорія й практика волонтерської роботи в Західній Європі та США мають вищий офіційний статус і більший практичний досвід, ніж в Україні. Зазначимо: волонтерська робота за кордоном, спрямована на підвищення добробуту суспільства, має свої напрями й форми роботи, які доцільно практично реалізовувати в процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності.

Природно, що й фонд наукових та інформаційних знань у цьому напрямі значно більший. Звичайно, далеко не всі їхні напрацювання можуть бути застосовні в нас через значні розбіжності в соціально-економічному рівні. Разом з тим взаємозбагачення ідеями й досвідом організації волонтерської роботи – важливий чинник її розвитку в Україні. Вагомим для нашого дослідження є аналіз досвіду організації волонтерської роботи в зарубіжних вищих навчальних закладах [1; 2; 4; 5; 8; 11; 13; 14; 16].

Так, у зарубіжній системі соціальної освіти (США, Австрія, ФРН, Швейцарія) передбачено співробітництво ВНЗ з громадськими організаціями, до діяльності яких залучають студентів. На базі вищих навчальних закладів організують волонтерські центри й реалізують студентські волонтерські програми, спрямовані на вирішення соціальних проблем конкретного співтовариства, проблеми забезпечення зайнятості молоді, яка засвоює етику служіння людям й розвиває основи громадянськості тощо [1; 2; 4; 8 та ін.]. Студентські організації, почесні товариства, братерства й жіночі клуби спонукають або зобов'язують юнаків і дівчат здійснювати роботу з благоустрою того населеного пункту, де знаходиться навчальний заклад.

Так, у 1985 р. групою президентів коледжів і університетів США сформовано національний “Пакт студентських містечок” – асоціацію, яка займається громадською роботою на базі студентських містечок, організовує колоквиуми й інститути підвищення кваліфікації викладачів, ініціює проекти з конкретних видів громадської роботи (наставництво, співробітництво між студентським містечком і місцевим населенням тощо). “Ліга взаємодії між студентськими містечками і громадськістю” для активізації громадської діяльності студентів залучає їх до практичної роботи, участі в національних конференціях, семінарах, обміні інформацією, реалізації програм лідерства для підготовки й підтримки координаторів у студентських містечках.

Вагомим є досвід Австрії, де активно функціонує спеціальна школа підготовки керівників дозвіллевими центрами молоді. Школа співпрацює з молодіжними громадськими організаціями, представники яких входять до контрольного органу школи, що впливає на вироблення змісту й форм навчання [2]. Основна її мета – розвиток у майбутніх соціальних працівників культури публічного обговорення суспільно значущих проблем, здібностей вільно мислити, критично осмислити свої знання, переконання, формування вміння розуміти інші погляди, переконливо викладати власні погляди в публічному виступі, бути психологічно стійким.

В університеті Північного Мічигану діє програма “Товариство студентських лідерів” (*The Student Leader Fellowship Program at Northern Michigan University*), мета якої – розвиток компетентних студентів – лідерів з високим рівнем сформованості етичних уявлень, орієнтованих на допомогу співтовариству, територіальній громаді. Для розв’язання цих завдань студенти вивчають такі питання, як: турбота про членів своєї групи, поради з публічного виступу тощо [14].

У державному університеті Болла (Штат Індіана, м. Мансі) впроваджено програму “Мистецтво лідерства” (*The Excellence in Leadership*), спрямовану на формування в студентів умінь суспільного лідера, що передбачають розвиток упевненості в собі, соціальної активності, спрямованості особистості на реалізацію волонтерської роботи [10].

У Великобританії (графство Стаффордшир) створено Загальнонаціональну організацію з навчання спеціалістів, які працюють з молоддю, метою якої є набуття знань стосовно особливостей волонтерської роботи, оволодіння теорією міжособистісного спілкування; формування вміння створювати та підтримувати міжособистісні стосунки, працювати в команді, розвиток організаторських і аналітичних здібностей; прагнення постійно вдосконалювати знання та навички професійної діяльності [10].

У Франції, Швейцарії як перспективний напрям професійної діяльності соціальних працівників виділено соціально-культурний. У зв’язку із цим зацентровано увагу на підготовку фахівців – аніматорів у сфері соціальної роботи. Під “аніма-

цією” розуміють свідому партнерську діяльність, спрямовану на розвиток і зміну соціального спілкування людей, суспільних структур і вдосконалювання умов для дій окремих індивідів і соціальних груп з метою більш повної реалізації ресурсів людини. Її можна розглядати і як технологію, “супровідну професію”, що використовується в процесі навчання творчих предметів (драма, музика, танці тощо) і дає змогу аніматорам активно залучати молодь до культурного й соціального життя суспільства [1; 5; 8].

Характеризуючи особливості професійної підготовки студентів до здійснення соціальної роботи, Ф. Шервиш (США) зазначає, що “навчання відбувається на студентському та аспірантському рівнях вищої освіти. Згідно із цим мета навчального плану на студентському рівні – підготувати студента для переходу на наступний рівень у здобутті професії. Ці студенти мають можливість проходити практику в агентствах та різноманітних організаціях, виконуючи завдання як практиканти або волонтери, і бути під наглядом досвідчених практиків” [15, с. 285]. У підготовці майбутніх соціальних працівників/соціальних педагогів у США, на думку Ф. Шервиша [15, с. 284–286], увагу зацентровано на оволодінні знаннями, що належать до групових процесів, формуванні вмінь лідирувати в групі, надавати безпосередню допомогу в роботі, функціонувати як учасник міждисциплінарної гри та визначати умови взаємодії всередині системи й між системами. Вагома роль відведена тренінгам, які реалізуються за такими напрямками: поведінка людини в соціальному оточенні, соціальна політика, теорія й практика професії, дослідження, цінності та етика, поле практики.

Певний досвід накопичено в Кобленці (ФРН). Так, на факультеті соціальної педагогіки для студентів, які беруть участь у волонтерських програмах і міжнародних проектах, упроваджено навчальний курс “Виховання в дусі європейської спільноти” (*European Community Edukation Studie – Европа – COMES*). Основною метою визначено: оволодіння студентами новими спеціальними знаннями з організації спільної, добровільної діяльності, міжнаціональних та міжкультурних проблем; формування умінь та навичок соціально-педагогічної роботи на міжнародному рівні, у галузі вивчення міжнаціональних та міжкультурних проблем. Особливу роль відведено “розвитку мобільності студентів, підготовки їх до здійснення майбутньої професійної діяльності з використанням мінімум двох різних мов” [8, с. 305].

Характерною рисою підготовки соціальних працівників у Швейцарії є те, що студентами шкіл соціальної роботи стають люди старшого віку (близько 60% – старше ніж 30 років, близько 17% – старше ніж 40 років; лише 10% – у віці від 21 до 25 років) – особистісно зрілі та вмотивовані до навчання люди, що мають досвід волонтерської або благодійної роботи (не менше ніж один рік, а на деякі спеціальності – й два). Усе це пов’язано, на думку І. Валліманна [1, с. 289–290] із зростанням престижності професії соціального працівника/соціального педагога за умови європейської інтеграції.

Розкриваючи особливості підготовки студентів університетів Австрії, які оволодівають професією соціального працівника/соціального педагога, до добровільної діяльності, Г. Вільфінг [2] вказує, що ефективним способом набуття фахових якостей та вмінь є педагогічна волонтерська робота, представлена практичною роботою як вожатих (“молодіжних лідерів”) протягом 3–6 років навчання, яка передує фаховій діяльності. Ці студенти-волонтери “можуть привнести в роботу високе почуття суспільного ентузіазму, інтелект та свіжий погляд, можуть на практиці вивчити деякі методи роботи з молоддю, підходи до вирішення специфічних молоді-

жних проблем” [2, с. 300–301]. Проведення практичної роботи має здійснюватися під керівництвом та контролем досвідченого працівника молодіжної служби, який планує педагогічну волонтерську роботу так, щоб можна було набути власного досвіду мінімум у двох видах діяльності; одержати можливість виявити почуття відповідальності й продемонструвати можливості деяких найбільш поширених видів клубної роботи (постановка вистави, музика, фізкультура, мистецтво, виробы). Студентам надана можливість розвивати будь-який таланти, який став би в пригоді для здійснення клубної діяльності. Відзначено, що волонтерами цього профілю можуть бути також випускники ВНЗ та “штатні вожаті” з-поміж професійних учителів, які працюють у молодіжних службах і в обштинному центрі.

У підготовці майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності засобами волонтерської роботи велику увагу приділяють упровадженню сучасних технологій навчання. Так, дослідники зарубіжного досвіду організації волонтерської роботи (Франція, США, Данія, Великобританія [1; 4]) виявили, що однією з найоптимальніших технологій навчання є навчання ровесників ровесниками (Peer education), тобто передача достовірної соціально значущої інформації поколінню, що підростає, через спілкування на рівних з метою позитивного самовдосконалення особистості. Аналогічний досвід існує і в Україні [12]. Ми переконані, що ці технології можна ефективно використовувати в комунікативній, культурно-дозвіллевій, науково-дослідній, проектній діяльності студентів-волонтерів, при розробленні змістового компонента програм їхньої професійної підготовки.

У Росії організація волонтерської роботи у процесі підготовки майбутніх фахівців здійснюється на досить низькому рівні, оскільки за умов командно-адміністративної системи управління, яка існувала протягом багатьох попередніх десятиліть, принцип добровільності часто порушувався. На сьогодні нормативно-правова база волонтерської діяльності недостатньо розроблена через складність процесу становлення громадянського суспільства; комерціалізація різних сфер російського суспільства перешкоджає підвищенню статусу волонтерської роботи в суспільстві. Однак у зв’язку зі зростанням кількості громадських організацій і потребою у фахівцях, котрі володіють готовністю до волонтерської діяльності, цей напрям стає актуальним [13 та ін.].

Науковці зазначають, що участь студентів у волонтерських програмах посилює їх академічний розвиток, сприяє “розвитку умінь і навичок для самостійного життя та почуття громадянської відповідальності” (А. Астін, Б. Бітінас, Б. Вульфів, М. Гур’янова та ін.); формуванню цінностей, конкретизації вибору кар’єрного шляху, бажанню брати участь у цьому виді діяльності після закінчення ВНЗ.

Підготовка студентів до волонтерської роботи здійснюється через спеціально організовану практику, участь у благодійних акціях (А. Калачев, А. Ляшенко; М. Шакурова), акціях, спрямованих на збір і поширення інформації, проведення соціально-культурних заходів, участь у соціальних проектах (І. Фокін [14]); науково-дослідну діяльність (проведення наукових досліджень, участь у конференціях, підготовка рефератів, публікація тез і статей у наукових виданнях, реалізація соціальних проектів), комунікативну діяльність (індивідуальне та групове вирішення проблемних ситуацій, “мозковий штурм”, тренінг, дискусія, ділова гра) [13; 14 та ін.].

За даними російських дослідників (О. Сорочинська, Є. Холостова та ін.), ефективними формами навчання студентів специфіки волонтерської роботи є безкоштовні юридичні консультації незаможним громадянам, передусім дітям і батькам із малозабезпечених родин; організація дозвілля, “літніх майданчиків” для ді-

тей з особливими потребами та дітей з малозабезпечених родин; робота в “бюро добрих послуг” з надання допомоги дітям і родинам, що перебувають у важкій життєвій ситуації [13; 14]; залучення студентів до роботи на “телефоні довіри”, супровід потерпілих від насильства в родині під час слідчих дій і в суді; організація добровольчих ініціатив, пов’язаних із запобіганням уживанню алкоголю та наркотиків школярами; проведення спеціалізованих змін “Добровільне літо” в межах програми профілактики нарко- й алкогольної залежності, участь у добровольчих службах шкіл; участь в акціях, спрямованих на надання послуг дітям і людям похилого віку; організація діяльності, що дає змогу самостійно вирішувати особисті проблеми, які виникають; проведення навчальних тренінгів і семінарів; організація соціального милосердя; реалізація різних соціальних проектів; проведення акцій, свят, концертів, спрямованих на надання адресної допомоги тощо.

І. Фокін описує якості, яких набувають студенти під час участі у волонтерській роботі: комунікативна компетентність, усвідомлення себе як особистості, задушевність, зрілість, сприйнятливність, надійність і здатність зберігати спокій у критичній ситуації, відповідальність за кінцеві результати проектів, сформована громадянська позиція (сумлінно ставляться до своєї роботи в соціальній сфері, виявляють більше ініціативи та творчості) [14].

Висновки. Отже, професійна підготовка за кордоном має ряд відмітних рис: має характер “супроводу професії” (симбіоз теоретичної підготовки та професійної діяльності); здійснюється в освітніх установах із залученням до процесу навчання ресурсів громадських організацій; поряд із традиційними, акцентує увагу на використанні додаткових програм підготовки до професійної діяльності майбутніх фахівців; як пріоритетні виділено соціально-педагогічний (волонтерський), комунікативний, соціально-культурний, науково-дослідний напрями підготовки.

Література

1. Валлимманн И. Специфика подготовки социальных работников в Швейцарии / И. Валлимманн // Теория и практика социальной работы: отечественный и зарубежный опыт : в 2 т. / отв. ред. Т.Ф. Яркіна, В.Г. Бочарова. – М. ; Тула : АСОПиР РФ, 1993. – Т. 2. – С. 287–295.
2. Вилфинг Г. Соображения по набору, обучению и обязанностям социальных педагогов / Г. Вилфинг // Теория и практика социальной работы: отечественный и зарубежный опыт : в 2 т. / отв. ред. Т.Ф. Яркіна, В.Г. Бочарова. – М. ; Тула : АСОПиР РФ, 1993. – Т. 2. – С. 295–303.
3. Возьмемся за руки, друзья. Опыт работы волонтерских групп в Беларуси. – Минск : Харвест, 2000. – 20 с.
4. Вул Б. Программы социальной помощи в американской общине педагога / Б. Вул // Теория и практика социальной работы: отечественный и зарубежный опыт : в 2 т. / отв. ред. Т.Ф. Яркіна, В.Г. Бочарова. – М. ; Тула : АСОПиР РФ, 1993. – Т. 1. – С. 194–200.
5. Гурье Л.И. Система подготовки социальных работников во Франции / Л.И. Гурье // Обучение социальной работе: состояние и перспективы : материалы Междунар. конгр. shk. соц. работы / под ред. В. Г. Бочаровой. – М., 1997. – С. 104–115.
6. Довідник з фандрейзингу 2006 / за ред. М. Гопкало, І. Шевченко. – К. : Творч. центр Каунтерпарт, 2006. – 164 с.
7. Заверико Н.В. Міжнародні організації у соціальній сфері / Н.В. Заверико // Практ. психол. та соц. робота. – 2001. – № 4. – С. 23–25.
8. Зайбель Ф. Подготовка специалистов для воспитания в духе европейской общности / Ф. Зайбель, О. Фильцингер, Д. Геринг, К.-Х. Вингендорф // Теория и практика соц. работы: отечеств. и зарубеж. опыт : в 2 т. / отв. ред. Т.Ф. Яркіна, В.Г. Бочарова. – М. ; Тула : АСОПиР РФ, 1993. – Т. 2. – С. 303–312.
9. Лау С.К. Ценности социальной работы: приверженность профессии и подготовка / С.К. Лау // Обучение социальной работе: состояние и перспективы : материалы Междунар. конгр. shk. соц. работы / отв. ред. В.Г. Бочарова. – М., 1997. – С. 62–65.

10. Лях Т.Л. Историчні засади соціально-педагогічної діяльності волонтерів за кордоном / Т.Л. Лях // Волонтерство як ресурс соц. роботи у громаді : зб. ст. – К. : Християн. дит. фонд, 2006. – С. 61–70.
11. Норланн Э. Проблемы этики, морали и гуманизма в практической деятельности социальных работников / Э. Норланн // Обучение социальной работе: состояние и перспективы : материалы Междунар. конгр. shk. работы / отв. ред. В.Г. Бочарова. – М., 1997. – С. 71–81.
12. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – К. : Центр учб. літ-ри, 2008. – 336 с.
13. Теория социальной работы : учебник / под ред. проф. Е.И. Холостовой. – М. : Юристъ, 1998. – 334 с.
14. Фокин И.В. Социальный проект как средство гражданского образования студентов / И.В. Фокин // Гражданское образование: российский и американский опыт подготовки студентов. – Тула : Изд-во Тул. гос. пед. ун-та им. Л.Н. Толстого, 2003. – С. 135–141.
15. Шервиш Ф.Г. Обучение и практика социальной работы в США / Ф.Г. Шервиш // Теория и практика соц. работы: отечеств. и зарубеж. опыт : в 2 т. / отв. ред. Т.Ф. Яркина, В.Г. Бочарова. – М. ; Тула : АСОПир РФ, 1993. – Т. 1. – С. 279–286.
16. Conway L. Working with Volunteer Support. – London, 1994. – 32 p.

БУХАЛО О.Л.

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Формування культури особистості в умовах поглиблення дії нових тенденцій соціокультурного розвитку країни є однією з найважливіших соціальних проблем і визначає рівень етичного та духовного прогресу суспільства. Тільки в культурній атмосфері можна виховати людину, яка прагне до самореалізації й володіння почуттям соціальної відповідальності, уміє критично мислити та цінувати духовні й матеріальні багатства, нагромаджені людством, поважати людину, чутливу до світу, що постійно змінюється, і здатну творчо збагатити її.

Невід’ємним складником культури особистості є емоційна культура, вивченню питання формування якої присвячені праці: І. Анненкової, І. Могилей, В. Поплужного, Г. Потиліко, Л. Сбитневої, І. Сілютіної, Л. Соколової, В. Сухомлинського, О. Турської, Г. Якубанської та ін.

У сучасних умовах розвитку суспільства на велику увагу заслуговує емоційна сфера людини, особливо емоційна сфера дитини, тому що вона є найбільш вразливою та залежною від оточення. Ми звертаємося до питання формування емоційної культури молодшого школяра, оскільки цей вік є найбільш сензитивним для її формування. Робота в цьому напрямі має здійснюватись систематично та комплексно, тобто до процесу формування емоційної культури мають бути залучені і педагог, і практичний психолог.

Мета статті – розкрити сутність дидактичної системи формування емоційної культури молодшого школяра в процесі психолого-педагогічної взаємодії.

Процес формування емоційної культури – це своєрідна система, яка характеризує процес засвоєння людиною норм, правил емоційної поведінки, становлення її емоційної компетентності, активність особистості й охоплює увесь навчально-виховний процес. Під системою науковці розуміють елементарні структури або процеси, що взаємодіють між собою та об’єднані в ціле виконанням загальної функції, що не зводиться до функції її компонентів [5].

Спираючись на структурні елементи навчально-виховного процесу, до складників дидактичної системи формування емоційної культури відносимо такі взає-